

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

Vývoj amerického soudního procesu

Petr ŠTĚPÁNÍK

V tomto článku bych se chtěl v rámci svých znalostí a možností zaměřit na jeden aspekt amerického trestního procesu, konkrétně na geografické omezení působnosti soudu, či ještě lépe řečeno na vývoj, kterým právní myšlení i praxe v otázce geografického vymezení působnosti soudu procházelo.

Během staletí nebyla v americké soudní praxi žádná zákonná pravidla tak důsledně střežena a jasně vymezena jako ta týkající se toho který soud má nad kterými osobami zákonné jurisdikční právo. Jurisdikční pravidla byla chápána jako právo nad právem, jako normy upravující právo, ustanovení jimiž jsou svázány samotné soudy. Soud mohl rozhodnout na základě chybných faktů, ale jeho nálezh byl platným, soud mohl chybně aplikovat právo, i přesto mohl takový rozsudek obdržet částečné posvěcení od jiných soudů, jakmile však soud jednou překročil hranice své jurisdikce, stával se jeho verdikt automaticky nulitním, zbaveným jakéhokoliv práva na respekt od ostatních soudů.

V soukromém procesu bylo základní pravidlo po mnoho let jasné a jednoznačné. Pokud jste chtěli někoho soudit, museli jste se obrátit na ten soud, který byl oprávněn vykonávat nad dotyčným náležitou soudní autoritu. Tento princip byl jasně vyjádřen ve výroku jednoho pensylvánského soudu z roku 1874, který uvádí. „Nejvýznamnějším principem všeho anglo-saského municipálního práva je ustanovení dle kterého člověk může být vyzván aby se odpovídal za prohřešky vůči civilnímu právu jen u soudu svého bydliště.“ Tímto vlastně anglo-saské právo přebíralo základní princip římského práva *actor forum rei sequitur* (Žalobce sleduje žalovaného k jeho soudu). Argumenty pro takovou úpravu byly jasné. Osoba těžící z ochrany

poskytované státem musela být na druhé straně připravena podrobit se soudní autoritě daného státu. Kromě tohoto teoretického odůvodnění vystupoval i důvod čistě praktický—pouze šerifové daného státu mohli jeho obyvatele účinně donutit k tomu, aby se k soudu skutečně dostavili. Co je z nynějšího pohledu na této doktríně zajímavé, je fakt, že podrobením se absolutní moci jednoho suveréna—konkrétního státu Unie jste unikli moci kohokoliv jiného. Dokud jste se nacházeli v Marylandu, neměli jste nejmenší důvod obávat se soudů ve Virginii. Pokud jste měli nějaké nesplněné závazky ve Virginii, museli je vaši věřitelé vymáhat náležitým způsobem prostřednictvím marylandských soudů. Nicméně mohlo se stát, pokud by jediným kompetentním soudem vůči občanům byl jejich „domácí soud“, že by věřitelé byli mateni tím, že by protistrana uváděla jako svůj domov nějaké imaginární vzdálené místo. Jako ochrana před touto možností se ustálilo pravidlo podrobující občany soudní pravomoci soudů v místě, kde se právě nacházeli, byť by se jejich přítomnost v něm omezila jen na několik hodin. Tato formální pravidla přetrvávala poměrně dlouhou dobu, byť v některých případech se jejich důsledná aplikace začala jevit tragikomickou. Syndikáty věřitelů udržovaly své agenty na hraničních přechodech, ti se kontrolou seznamů cestujících snažili vystopovat unikající dlužníky. Stejně tak bylo soudem např. potvrzeno předvolání k soudu ve státě, nad kterým dotyčný přelétal v letadle. Práva soudit v místě momentálního pobytu se též začalo zneužívat za jediným účelem učinit proces a obhajobu obviněného co nejobtížnější.

Soudcové měli naštěstí nástroje jak zmírnit tvrdost některých pravidel pro nevinné. Soudce mohl obviněného propustit, nebo bylo možno soudní cestou věřitele donutit, aby přestali působit zbytečné problémy žalobou u vzdáleného soudu. Nicméně všechny tyto úlevy záležely na dobré vůli soudu a podmínkou pro jejich udělení byla ochota čelit obviněním u domovského soudu.

Pravidlem též bylo, že jakmile byl již v jednom státě zahájen proces a obžalovaný jej po jeho zahájení opustil, byl vydán kontumační rozsudek (default judgment) přičemž tento rozsudek musel být akceptován soudy všech dalších států.

Přes všechny své nedostatky, měly stará jurisdikční pravidla nesporné výhody. Nebylo tak těžké je pochopit a aplikovat, dávaly jasné vědomí toho kde bylo možno žalovat, či být žalován. Též v podstatě odrážovala od litigace (soudního procesu) a to zvláště v případech sporů mezi geograficky vzdálenými osobami. Náklady na dopravu a čas by totiž byly takové, že některé drobnější spory nebyly vůbec zahajovány. Američanům se se však nikdy nezdálo úplně v pořádku, aby lidé museli rezignovat na své právo soudit z důvodů fyzické vzdálenosti apod. Ještě nespravedlivější se však zdála rezignace na opodstatněné žaloby jen z toho důvodu, že by žaloby předložené u vzdálených soudů mohly být posuzovány nepříznivě už z toho důvodu, že jsou předloženy „cizinci“. Pravdou samozřejmě je, že tato nespravedlnost nemůže být nikdy absolutně odstraněna, vždy bude muset aspoň jedna ze stran cestovat k „cizímu“ soudu. V takovém případě se vždy považovalo za spravedlivější když tato nevýhoda byla na straně žalující strany, která má „nadržané“ postavení už z toho titulu, že má oprávnění žaloby. Je jasné, že právníci žalující strany se po

celou dobu snažili přivést obžalované ke svým domovským soudům a lokální zákonodárci i soudy s nimi tuto snahu sdílely. Nicméně Nejvyšší soud téměř po celou novodobou historii garantoval právo nebýt podroben pravomoci vzdáleného soudu. V často citovaném případě *Pennoyer v. Neff* z roku 1878 soud rozhodnul, že rozsudek přijatý soudem nemajícím náležité právo jurisdikce nemůže být vynucen ani ve státě ve kterém byl přijat. Stručně řečeno právo být souzen jen svým domovským soudem bylo základní ústavní právo, nezpochybněné žádným ústavním dodatkem. Vytěsňování tohoto principu byla poněkud a nenápadně, spíše evoluce než eroze. Téměř od samého počátku byly aplikovány speciální pravidla na korporace, které se mohou fyzicky vyskytovat v jednom okamžiku na více místech. Důvodem byla obava, že by korporace mohla vyslat do některého státu svého zástupce, ten by tam prováděl nečestné, právně napadnutelné obchody, přičemž zisk z nich by byl ze státu převeden ještě dříve, než mohla být vůči tomuto subjektu a jeho jednání podána jakákoliv žaloba. Ovšem že i fyzická osoba by mohla uspět s tímto „trikem“, nicméně nespravedlivým se zdálo to, že korporace se mohla zanedlouho vrátit, chráněna změněným obchodním jménem a celý postup beztrestně zopakovat. Jako ochranu proti tomuto nebezpečí bylo státům přiznáno právo přijmout zákon nutící „cizí“ korporace jež chtěly vyvíjet aktivitu na jejich území, k ustanovení speciálního místního zástupce (local agent) odpovědného v případě eventuálních budoucích žalob. Pokud korporace ignorovala tuto povinnost, mohla být samozřejmě souzena i ve svém domovském státě, ale jako právnická osoba nemohla být okamžitě souzena soudy v místě svých aktivit, pokud to nebyl její domovský stát.

Dalším velkým zdrojem nespokojenosti byly případy řidičů, kteří, projíždějíc určitým státem spáchali dopravní nehodu, přičemž zmizeli ze státu ještě dříve než mohli být zažalováni. Problém jako takový nebyl nikterak nový, aktuální již v období koňské dopravy, ale nabyl na palčivosti s tím, jak se automobilismus a rychlé cestování na dlouhé vzdálenosti stal masovou zábavou milionů. Právě na tyto fakty reagovalo právo kreativním využitím pojmu tichého souhlasu (tacit consent). Roku 1856 bylo přijato rozhodnutí Nejvyššího soudu dle kterého bylo předpokládáno, že pokud určitá korporace zahájila své aktivity v určitém státu, je možno považovat jejího místního představitele za spec. zástupce (local agent) odpovědného v případě soudní žaloby vůči společnosti. Stejný koncept se začal uplatňovat i v případě automobilistů. Rozsah působnosti jednotlivých místních soudů se poznenáhlu zvětšoval. Pod jejich působnost začali spadat řidiči státem jen projíždějící, stejně jako např. piloti letadel. Právníci začali taktéž stále více naléhat na přesnější interpretaci pojmu *být přítomen ve státu* (to have been present in a state) v případě korporací. S tímto faktem se totiž jak již bylo zmíněno vázala soudní odpovědnost místním soudům. Co to tedy znamená být přítomen? Mít najmutu pracovníka v plném pracovním poměru v daném místě? Nebo stačí jen částečný úvazek? Je třeba mít trvale stálou adresu? Či stačí jako důkaz přítomnosti ve státě jen prostá informační listina vyvěšená někde na veřejném místě? Univerzálně bylo připouštěno, že obch. společnost nevstoupila na území státu, pokud pouze od jeho obyvatel přijímala písemné

objednávky a zaslala zboží. Všechny sofistikované a často až tragikomické pokusy firem vyvíjet co nejšířší obchodní aktivity, bez toho aby byly právně kvalifikovány jako přítomné ve státě byly učiněny zbytečnými v roce 1945. Tehdy Nejvyšší soud v procesu s firmou *International shoe* rozhodnul, že soud daného státu může vykonávat jurisdikci nad společností pokud tato měla nějaké minimální kontakty na daném území. Jak ale vykládat pojem *minimální kontakty*? Měly to být takové, jejichž zdůraznění v procesu nebylo v protikladu s tradičním pojetím čestnosti a materiální spravedlnosti (traditional notions of fair play and substantial justice). Jak v dané době, tak nyní nikdo neví co tento jazyk znamená, protože v následujících desetiletích rozšiřovaly soudy svou působnost bez jakýchkoliv překážek kladených ze strany Nejvyššího soudu. Toto náhlé opustění všech starých limitů jurisdikce znamenalo obrovské rozšíření možností pro podávání žalob a zahajování soudního řízení. Znamenalo to, že jak právnické, tak fyzické osoby mohly být souzeny jak v místech, kde byly činné v minulosti, tak v místech, kde se nikdy nepohybovaly, ale s kterými udržovaly nějaké nespecifikované „kontakty“. Soudy si rychle osvojili jurisdikci nad podniky které nikdy nevstoupily do státu, ale zasílaly do něj pravidelně zboží, kupovali z něj nějaké suroviny, či přijímali od jeho obyvatel šeky. Tento vývoj neměl nejničivější dopad na skutečně velké společnosti, které díky svému celonárodnímu charakteru již byly navyklé čelit soudním žalobám po celé zemi, ale především na malé až střední firmy, které obhospodařovaly své trhy z jedné lokality. Ty začaly být předvolávány k vzdáleným soudům byť šlo často jen o velmi malé částky. Firmy začaly být souzeny i ve státech ve kterých neměly žádné přímé zákazníky, protože i nepřímé kontakty začaly být soudy považovány za dostatečné. Po jedné autobusové nehodě byl anglický výrobce nucen absolovovat soudní řízení na Hawaji, ačkoliv neměl na ostrov žádné přímé obchodní kontakty. Soudní vysvětlení bylo takové, že obchodník měl být připraven obhajovat své zboží kdekoliv je umístil, ať již přímo, či skrze distribuční obchodní kanály. Novým, ofenzivním způsobem počaly soudy přistupovat i k jednotlivcům. V Kalifornii byl schválen zákon dle kterého každý kdo měl na jejím území sexuální styk, automaticky spadal pod soudní pravomoc kalifornských soudů. Právníci začli spekulovat nad tím, že jediný dopis či telefonní hovor adresovaný někomu v určitém státě mohl způsobit předvolání k některému ze soudů daného státu. Soudy samozřejmě mohly odmítat návrhy žalob pokud se jim zdály vykonsturované, nespravedlivé, či do jejich pravomoci nespádající, ale zde šlo spíše o „udělení milosti“ než cokoliv jiného.

Jedním ze základních východisek této extenzivní jurisdikce byla víra, že mnoho procesů iniciovaných u vzdálených soudů je vedeno proti velkým firmám, či jednotlivcům, kteří jsou nicméně zastupováni pojišťovacími společnostmi. Tyto instituce měly mít dostatek finančních zdrojů a proto se tento postup nezdál natolik nespravedlivý. Nicméně představa dle které budou touto cestou chudí a bezbranní jednotlivci předvolávat ke svým domovským soudům bohaté a arogantní korporace se tak zcela nenaplnila. Pravidlem se stávalo, že jedinci byli na vzdálená místa soudů předvoláváni právě velkými společnostmi. Některé soudy sice oznámily, že

budou svou jurisdikci v těchto případech uplatňovat jen tehdy je-li žalovaný dostatečně finančně zajištěný, ale většina váhala zavést jakékoliv zkoumání finanční situace žalovaných (wealth test). S tím jak staré právo být souzen domovským soudem pomalu mizelo z povědomí, rodilo se právo jiné, právo soudit u domovského soudu. Žádný stát Unie si nemohl dovolit explicitně sankcionovat či vyhlásit toto právo, nicméně mnohé daly jasně na vědomí souhlas s generálním principem. Mezi občany a soudy začal vznikat zájem aby domovskými soudy byly souzeny i ty případy, které měly svůj původ za hranicemi státu, pokud v nich byli občané tohoto státu angažováni. Tento nový mimořádně zajímavý způsob výkladu se projevil v postoji Nejvyššího soudu státu Kalifornie k případu Chaney–Cornelison roku 1976. Automobil ve kterém cestovala rodina Cornelisonova z Kalifornie byl ve státě Nebraska silně nabourán v tomto státě registrovaným kamionem řízeným jistým Royem Chaneyem. Pan Cornelison zahynul. Vdova po něm žila kousek od hranic s Nebraskou a mohla by k přelíčení u soudu státu Nebraska cestovat bez jakýchkoliv těžkostí. Právníci paní Cornelisonové se však zcela pochopitelně rozhodli soudit v příznivějším právním prostředí (balmier judicial climate) státu Kalifornie. Soud v Sacramentu, jemuž byl případ svěřen se vyjádřil v tomto smyslu. Je pravda, že nehoda se fakticky nestala v Kalifornii. Nicméně má některé velmi podstatné návaznosti na stát Kalifornie. 1. Oběť žila v tomto státě 2. Chaney, viník nehody, ač Nebraskan často pracovně navštěvoval tento stát 3. Chaney byl právě na cestě do Kalifornie když došlo k nehodě, a krátce po ní by do státu byl dorazil. Dle mínění soudu, tedy měly soudy v Kalifornii plné právo soudit Chaneyeho. V reakci na tento styl uvažování však byla ihned vznesena tato otázka. Jestliže fakt, že někdo byl na cestě do určitého státu a blízko hranic státu dostačuje aby byl souzen soudy tohoto státu, jak daleko se lidé musí držet aby nebyli vstřebáni gravitačním polem soudů daného státu? Tříhodinová vzdálenost? 24 hodin? Dále bylo též zdůrazněno, že přetížené americké soudy by raději neměly mít zájem dát každému občanovi jistotu možnosti obrátit se na svůj domovský soud v případě jakékoliv křivdy utrpělé mimo území svého státu.

Vzdor všem těmto výhradám byl směr výkladu přijatý v případě *Cornelison* mnoha právními teoretiky vřele uvítán. Argumentem bylo: Proč by neměl být viník přinucen podstoupit proces v místě, kde jsou následky jeho činu nejcitelnější? A kde jinde to je, než v místě ve kterém postižený po činu přebývá? Nejvyšší soud státu New York taktéž přišel s výkladem proti němuž vlastně neexistuje žádná obrana. Roku 1966 si tento soud nárokoval jurisdikční právo v procesu proti řidiči z Quebecu, který zranil obyvatele státu New York v nehodě která se udála ve státě Vermont. Uvažování soudu spočívalo v tom, že proces je ve skutečnosti veden proti pojišťovací společnosti u které je pojištěn dotyčný Quebecan, a jelikož tato společnost působí i v New Yorku, je tedy možno proces vést i u soudu v New Yorku. Tento a i předcházející verdikt položily základy pro zcela nové vnímání žalobního práva v americkém soudním procesu. Za nových okolností bylo možno žalovat nejen u domovského soudu žalobce, ale prakticky kdekoliv, pokud to žalující straně

vyhovovalo. To co následovalo bylo zcela přirozené. Právníci se hromadně hrnuli k soudům známým svými vysokými rozsudky a nejlaxnějšími procesními pravidly, nejmenším sklonem k dodržování předpisů a formalit. Začli se vyhledávat soudci a poroty co nejpříznivěji nakloněné klientům a co nejneprátelejší k odpůrcům. Některé aspekty zůstali posuzovány stejně ať již byl proces veden v kterémkoliv státě, nicméně totální většina aspektů v posuzování věcného základu případu se mohla lišit stát od státu.

Dostat se ke správnému soudu skutečně stálo za nemálo úsilí. Svého času se jistý zkušený procesní právník vyjádřil, že žaloba z osobního poškození (personal injury case) se zcela identickými věcnými fakty může přinést finanční odškodnění ve výši 10 000–2 000 000 dolarů, čistě v závislosti na soudu, který případ projednává. Jedna studie realizovaná pro představitele New York City dokázala, že průměrná hodnota odškodnění přiznávaná porotami v Bronxu byla dvojnásobná v porovnání s porotami v Brooklynu a Queens a ještě vyšší v porovnání s konzervativním Staten Island. Roku 1975 přiznal jeden právník s odzbrojující upřímností, že udělal taktickou chybu žalobou u jemu nepříznivě nakloněného soudu a požádal o možnost zažalovat znovu u soudu známého vyššími verdikty. Postupem času začalo být jasné, že určité typy porot přitahují určité druhy žalob. Žalobci s nejistými, spekulativními případy milují nepřehledné, nečitelné soudy u kterých se může stát cokoliv. Právníci s jasnými, bezproblémovými případy se snaží právě od tohoto typu soudů držet co nejdále. Soudy s dlouhými procesními lhůtami odrazují právníky toužící po rychlém verdiktu, ale přitahují litiganty, kteří chtějí nechat protistranu „vykrváct“ v dlouhém procesu.

Typ právníků, který hledá za každou cenu co nejpříznivější soud pro případ svého klienta dostal dokonce specifický název—*shoppers*, což znamená v podstatě v angličtině označení pro toho kdo nakupuje zboží v obchodu. Jasně, tak jak to v češtině není možné, to vyjadřuje zájem těchto právníků získat co nejvyšší odškodnění pro svého klienta a pro sebe procento z tohoto odškodnění a to se stejnou jistotou jako kdyby jej koupili. Jedním z častých důvodů praktikování této „právněprocesní turistiky“ jsou mimo jiné též různé žalobní lhůty. Je možno např. zmínit případ Earla Cowana, který byl zabit v silniční havárii v Texasu. O šest let později se právníci zastupující vdovu rozhodli soudit v souvislosti s případem společnost FORD. Jelikož časový limit pro podání žaloby v Texasu již dávno vypršel, rozhodli se žalovat ve státu Mississippi, s kterým neměl případ absolutně nic do činění, nicméně ve kterém jsou delší časové limity pro zahájení procesu. A FORD byl nakonec přinucen čelit obviněním právě tam. Takto získávají lokální právní a soudní „kultury“ se svými specifiky a odchylkami celonárodní vliv. Kalifornie je populární pokud jde o letecké nehody (air crashes) a mnoho dalších druhů litigace. Philadelphia je oblíbeným místem pro podávání skupinových žalob. Texas je zase vyhlášen svými populistickými porotami složenými z dělníků pracujících na ropných vrtech a jejich příbuzných.

Stejně jako jakýkoliv jiný druh lidských aktivit a podnikání, stává se i litigace svou povahou mezinárodní. Některé americké soudy nyní řeší případy předložené

litiganty kteří nemají a nikdy neměli s Amerikou a Američany nic co do činění až do doby kdy byli „svedeni“ americkými právníky a jejich sliby vysokých odškodnění u soudů za oceánem. Je však skutečně pravda, že odškodnění přiznávaná americkými soudy jsou mnohem vyšší, než kolik je možno získat ve stejném případě u evropských soudů. Tato globální nejistota ohledně kde kdo jak kdy bude souzen do značné míry prodražuje náklady samotného podnikání. V roce 1985 se společnost McDonnell Douglas cítila povinná zahrnout do ceny svých letadel nabízených Číně i finanční přírůstek vyjadřující nemožnost vyvarovat se procesu v USA po případné havárii jejího letounu, byť by to bylo v té nejztracenější části Číny. Snad ve snaze vyrovnat bilanci začaly některé americké soudy přijímat žaloby na zahraniční společnosti za přečiny vůči cizím státním příslušníkům, za podmínky, že žalovaná společnost vykonává na území USA nějakou obchodní aktivitu. Soudy samozřejmě mohou odmítnout převzít některé případy z důvodů jejich neodůvodněnosti vykonatelnosti či příslušnosti k úplně jinému soudu (jak se stalo ve známém případě havárie u společnosti Union Carbide v Indii) nicméně tato možnost není rozhodně využívána tak jak by měla. Důvod je jednak ten, že soudcovům se některé případy prostě líbí a zdráhají se je přenechat někomu jinému, druhý důvod spočívá v nutnosti předložení značného množství důkazů pokud chce obžalovaný prokázat že jeho případ do jurisdikce toho či onoho soudu nepatří. Pokud si soud uchová jakékoliv pochybnosti pokud jde o to pod jakou jurisdikci případ spadá, zůstane v jeho jurisdikci. Často se též stává, že zástupce žaloby a obhajoby mají totálně protikladné názory pokud jde o právo soudu případ projednávat. Jako pravidlo se dá též konstatovat, že soudy příznivě nakloněné žalující straně jsou velmi přávděpodobně ochotny přijmout každé podání žaloby a proto mimořádně často litiganty vyhledávají. Vytváří se tak určitý sebezpečující permanentní mechanismus. Toto pravidlo však samozřejmě platí i v opačném smyslu.

S tím jak se soudy jednotlivých států Unie začaly předhánět v nárocích na rozsah své působnosti, začala se měnit celá atmosféra soudního řízení. Soudy již nemusely omezovat svou působnost na omezenou lokální komunitu toho či onoho státu, ale mohly zasáhnout svou jurisdikcí jak fyzické tak právní osoby nejen v celé federaci, ale vlastně kdekoli ve světě. Je vcelku jasné že na počátku tohoto procesu stála upřímná vůle „šířit dobro a spravedlnost“ zvláště za situace kdy soudy a poroty v jiných státech či zemích byly považovány za zkorumpované či jinak nespravedlivé. Kromě této idealistické struny však není možno nepoukázat na vliv praktického politického sebezáchvy. Soudci v jednotlivých státech jsou většinou voleni či jmenováni v politických kategoriích uvažujícími guvernéry. Jurisdikce nad „přespolními“ dávala tisíce možností na redistribuci peněz občanů jiných států ve prospěch vlastního volebního obvodu. V době kdy většina žalovaných byli „místní“ se soudce i porota mohli dvakrát rozmyslet před vynesením nějakého ničivého rozsudku proti městskému, obecně známému autodopravci, nakladateli či obchodníkovi. Za nových podmínek však rozsudek dopadnul na cizího a neznámého investora, výrobce či podnikatele. Není divu, že soudy začaly ve svém praktickém přístupu rozlišovat mezi

domácími a cizími litiganty. Dlouhodobě ústavní právo být souzen jen domovským soudem zmizelo prakticky bez povšimnutí a lítosti. Stejně jako další práva která vymizela bylo nejdříve pojímáno jako konkrétní výhoda v konkrétním procesu a poté úplně zapomenuto.

Na závěr tohoto příspěvku bych chtěl jen zdůraznit fakt, že americké procesní formy nejsou nikterak přespříliš vzdáleny naší právní vědě a praxi již z důvodu faktického nárůstu všestranných kontaktů mezi českými a americkými fyzickými a právníckými osobami. Je tedy představitelné, že i český právník může obhajovat svého klienta v podmínkách amerického soudního procesu. A právě bližšímu seznámení s touto zdánlivě tolik vzdálenou a svébytnou právní kulturou sloužil tento článek.